

---

japán zen haiku

"Ha a japán művészetet szemléli valaki, egy tagadhatatlanul bölcs, filozofikus, okos embert lát, aki mivel tölti az idejét? A földnek a holdtól való távolságát méri? Nem! Vagy talán Bismarck politikáját tanulmányozza? Nem! Csak egyetlen fűszálát tanulmányoz, de ez az egyetlen fűszál lehetővé teszi, hogy minden növényt lerajzoljon, azután az évszakokat, a táj nagy vonalait, majd az állatokat, és végül az embert magát. Ezzel tölti életét, és ez az élet még rövid is ahhoz, hogy mindezt megcsinálja." - írta Vincent Van Gogh fivérének levelében 1888-ban. Amikor a 19. század második felében Európa és Amerika felfedezte a távolkeleti kultúrát, egy egységes, a nyugati elidegenedést nem ismerő világ tárult fel előtte. Az érzékelés és értelem Európában még a reneszánszsal elvesztett egységét hordozták magukban az újonnan megismert képzőművészeti alkotások és a később, a század végén hozzáférhetővé váló keleti szent könyvek és irodalmi művek.

Eme egység felidézésére és visszaállítására keresett átvehető példát a kor művészete, s ezt az európai és amerikai irodalom legteljesebben a japán haikuban találta meg. Könnyedsége és egyszerűsége miatt nyugaton egyszerre keltett csodálatot és gyanakvást ez a mindössze három 5-7-5 morás sorból álló versfajta.

A Japánban kínai hatásra a 8-12. század során meghonosodott zen buddhizmus olyan élet-mód és -szemlélet, amelyre megfelelő kategória nincs a modern nyugati

kultúrában. Nem vallás, nem filozófia és nem tudomány. Indiában és Kínában "felszabadítás útjaként" ismert, és ebből a szempontból a taoizmushoz és jógához hasonló jelenség.

A zenben az embernek nincs az általa látottaktól és tudottaktól külön tudata, a zen tapasztalás során a valamire való összpontosítás nem metaforizálásra vagy mentalizálásra, hanem annak átjárására, a vele való eggyé válásra irányul. A megvilágosodás, az Igazság megélése a meditáció, csakúgy, mint a művészet, a költészet művészete (kado), a festészet (gardo), a kalligráfia (shodo), a filozófia (jindo), a virágelrendezés (ikebana), a sziklakertészet (bonseki) és az erő művészete (judo) célja.

A zen mesterek kezdettől fogva előszeretettel írtak rövid, gnómius verseket, amelyek lakonikusak és közvetlenek, mint híres válaszaik a hozzájuk intézett, buddhizmussal kapcsolatos kérdésekre. Ezekben a versekben gyakran van nyílt utalás a zen életszemléletre és mesterekre, vagy még inkább: zennel vannak teli, de nem a zenről szólnak. A japán versek írói a zen mestereken kívül a zen szereztetése és a zen szellemében élő világiak, akik gyakran nem tartották magukat költőknek, s akik pillanatnyi megvilágosodásuk, a világ egysége átélésének csak versben kifejezhető élményét írják le.

A korábbi versformákat (choka, tanka, renga, haikai renga) követően a haiku a 15. században alakult ki, s Matsuo Basho 17. század végi tartalmi reformja hatására indult el igazi virágzása. Basho megfosztotta a haikut addigi felszínes humorától s mélységekkel gazdagította. Mivel költészetében a legegyszerűbb nyelvezetet használta, a haiku stílusa úgy alakult ki, hogy megengedi egyszerű emberek költővé "válását" is. Reformja a japán líra új, modern virágzását, és egyben az irodalom közegének segítségével a zen életszemlélet és gondolkodás népszerűségének fellendülését eredményezte a 18. század fordulójára. A század folyamán nagy számban alakultak ki különböző iskolák, s a versírás a "szép életvitel"

tartozéka lett. A haiku nemcsak a kiválasztottaknak hozzáférhető művészet, hanem valószínűleg a legdemokratikusabb japán versforma, amely immár több évszázada népszerű, s ma is a legkedveltebb hagyományos formák egyike.

A haiku a zen esztétika művészi követelményeinek, az egyszerűségnek, természetességnek, közvetlenségnek és mélységnek tökéletes ötvözetét testesíti meg. A festészetben néhány ecsetvonástól megelevenedő üres térhez hasonlóan a haiku életre hozza az őt körülvevő csendet, a tudat csendjét. A jó haiku a hallgató tudatában, mint a tóba dobott kavics által keltett hullámok, az emlékezet tárházából hív életre asszociációkat. Ez a tulajdonsága teszi a haikut fordításban is hozzáférhetővé, és "módszerének" a nyugati szimbólumrendszerrel való kiegészítésével az európai és amerikai irodalomba beépíthetővé.

Az első haiku-fordítások (illetve részben átdolgozások) angol és francia nyelvterületen születtek századunk első évtizedeiben. A haiku hatalmas népszerűségnek örvendett Franciaországban a huszas években, az angol és amerikai költők avantgarde mozgalma, az imagizmus pedig már az 1910-es években a haiku módszeréhez és képalkotásához nagyon közel álló versírást tekintette legfőbb elvének. Az imagista költők közül többen, F.S. Flint, Amy Lowell, Ezra Pound, írtak haikut, de a kor más nagy amerikai költői (például R.Frost és A.MacLeish) is kísérleteztek vele. E versformának az angol nyelvű irodalomba való tényleges beépülését mutatja az a figyelemre méltó tény, hogy az USA-ban 1963 óta megjelenik egy **American Haiku** című, angol nyelven írt haiku verseket közlő folyóirat. Történtek kísérletek a haiku meghonosítására a német, olasz és spanyol irodalomban is.

E fordítások a haiku 17. század végi (Kikaku és Joso), 18. századi (Taigi) és 19. század végi (Shiki) mestereitől valók, a **The Penguin Book of Zen Poetry** (1981) kötetből.